

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **905**

A. de Snoo

Noach op Terschelling

MEDITATIEF **908**

Dick Noort

Achab - een plaatje... 1

WANDELEN MET GOD **909**

G. Zomer Jzn.

'Kerkje spelen'

ACHTERGRONDEN **911**

Dirk Ophoff

Dogmatiek tussen
zoeken en vinden

ACHTERGRONDEN **915**

G.J. van Middelkoop

Kansen voor
gereformeerd onderwijs

SAMENLEVING **918**

B. Schoon

Samenlevings-
vraagstukken en
cultuurethiek

SYNODE-IMPRESSIES **920**

R. ter Beek

en verder...

Boekbespreking
Meegelezen
Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / A. de Snoo

NOACH OP TERSCHELLING

pleidooi voor een progressieve kerk 1

Wij waren deze zomer op Terschelling.

Een eiland dat nodigt tot **veel wandelen en fietsen**.

Op één van die tochten kwamen we opeens

Noach tegen.

Noach, op een ijsschots.

Vreemd, zult u zeggen. Hoe zit dat?

Dit jaar wordt op Terschelling Willem Barentsz herdacht.

De op Terschelling geboren schipper die vooral beroemd is geworden door zijn overwintering op Nova Zembla, nu 400 jaar geleden.

Willem Barentsz (1555-1597) bracht eerder al allerlei kusten in kaart en beschreef tot die tijd toe nog onbekende natuurverschijnselen uit de poolstreken. Op advies van de Amsterdamse predikant Fredericus Plancius wilden Barentsz en de zijnen in 1596 proberen langs een wel heel noordelijke route naar het Oosten te varen. Ze liepen echter vast en werden gedwongen op Nova Zembla te overwinteren, van 15 oktober 1596 tot juni 1597.

Ze bouwden er 'het Behouden'.

Huys', een hut die dit jaar op Terschelling is nagebouwd en waar je kunt zien in hoe kleine ruimte ze met een hele groep een ongelooflijk strenge winter moesten doorstaan.

Ook de reis zelf is op Terschelling in beeld gebracht.

Op een originele manier: verspreid over het hele eiland kom je ijsschotsen tegen. Natuurlijk geen echte, maar glazen platen met bovenaan prenten van schepen uit de 16e eeuw of taferelen van de overwintering. Daaronder steeds in dichtvorm iets van wat ze toen meemaakten. Een van de reizigers heeft namelijk een dagboek bijgehouden.

Nu, dat dagboek vermeldt hoe Ba-

rentsz en de zijnen nieuwe hoop grepen, toen ze begin mei 1597 bij een zuidwesterstorm ineens weer een stukje vrije zee te zien kregen. 'Ze konden wel janken van vreugde', staat er dan. Misschien dat ze binnenkort de hut zouden kunnen verlaten!

Het is dat moment, dat door de dichter van de glasplaten zo is vertolkt:

*'Noach heeft een duif gelost
die als kleine zwarte vogel
opduikt uit de zee.
Wees waakzaam deelt hij me,
wees voorbereid,
want al ken ik dag noch uur
- het is tijd.'*

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAMMIDDELKÖÖP.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

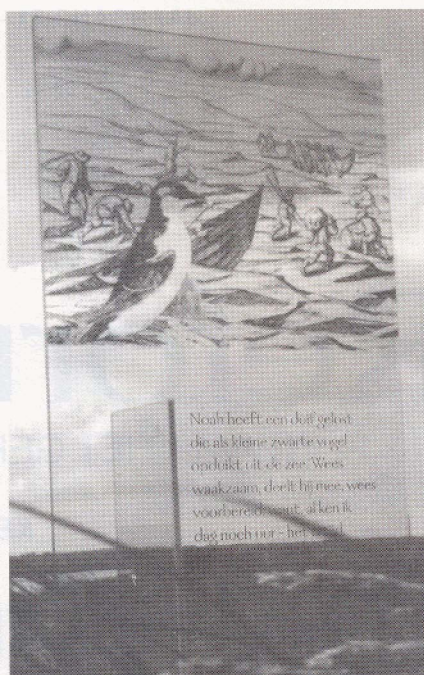
de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit di Med over te nemen.

ISSN 0165-5191

Best een mooie greep, vind u niet?

De duif van Noach die met z'n groene takje de mensen in de ark weer nieuwe hoop gaf. Al doet het gedicht je tegelijk ook aan iets anders denken. Heeft de dichter (H-wust?) een paar dingen door e k gehaald? **Hee ook: zijn vertolking doet ook aan de dagen vóór de zondvloed denken: 'Weeswaakzaam deelt hij mee, wees voorbereid, want al ken ik dag noch uur - het is tijd.'**

Verrassend om die boodschap in 1996 zo publiek, langs de openbare weg, tegen te komen: 'Wees voorbereid want het is tijd'.

Hoeveel mensen zullen zich daar nog druk om maken?

Natuurlijk, ieder denkt op z'n tijd aan de toekomst. Maar hoevelen zullen dat net als Noach doen, vóór de zondvloed serieus rekenend met het komende gericht, later hoopvol verlangend naar de wereld van na het gericht?

En dan denk ik echt niet alleen aan buitenkerkelijke mensen.

Wat zegt de duif van Noach ons?

Verlangen?

Zijn er dingen die ons hart sneller doen kloppen? Vol verlangen doen uitzien naar de wereld van straks?

Of hebben we dan iets van: 'Ja, maar Noach en de zijnen zaten ook al een hele tijd in de ark, geen wonder dat je dan naar wat anders uitkijkt!'

Is verlangen alleen iets voor verdrukten, voor mensen in bena& levensomstandigheden?

Niet alleen de duif van Noach roept ons op dit punt tot bezinning. Het is de Here Jezus zelf die, nadat Hij eerst een aantal zaken heeft opgesomd die in de toekomst gaan gebeuren, heeft gezegd: als deze &ngen gebeuren 'richt u dan op, en heft uw hoofden omhoog, want uw verlossing genaakt' (Luk. 21 : 28). Een aansporing tot een verlangend leven, hoopvol uitzien.

Dezelfde Here is het, die ons heeft leren bidden: 'Uw koninkrijk komme' (Mat. 10 : 6). Weten we wat we dan vragen? Menen we het? Willen we het?

Ik constateer twee dingen: de Schrift leert ons van Genesis tot Openbaring verlangend uit te zien ('Kom Here Jezus, kom haastig'), maar tegelijk zie ik in mijn eigen leven en rondom ook dit: *verlangen gaat niet vanzelf.*

Wat daaraan te doen?

Aan het begin van een werkseizoen zou ik uw bijzondere aandacht willen vragen voor al die Schriftge-deelten die ons op de één of andere manier aanspreken op ons verlan-gen.

In menige gemeente zullen de roosters voor de bijbelstudie al wel zijn vastgesteld. Maar ongetwijfeld is her en der nog ruimte voor een 'vrij onderwerp'. Nu, als het al niet gebeurt lijkt me 'de christelijke toekomstverwachting' juist nu een bij uitstek aan te bevelen onderwerp. Waarom juist nu?

Om twee redenen.

De eerste en belangrijkste is dat een boek als De Bijbel is geen puzzelboek van ds. Tj. Boersma al weer jaren oud is. Het heeft des-tijds terecht heel wat aandacht gekregen. De boeken van Hal Lindsey over een spoedig te verwachten wederkomst van Christus maakten grote opgang. Ds. Boersma zorgde

toen voor een stuk zorgvuldige Schriftuitleg van diverse (toekomst-)profetieën. Maar we zijn inmiddels wel twintig jaar verder. Dat wil zeggen: al weer een kleine generatie dichterbij het einde. Maar houdt dat einde ons nu meer bezig dan toen? Ik vrees van niet. Zowel in de kerk als in de samenleving hebben wij het **soms** heel druk om maar 'bij de tijd' te zijn. 'Bij de tijd' in de zin van 'eigentijds', zodat je persoonlijk en ook als vrijgemaakte kerken best aardig in de markt ligt, de toets van de **kritiek** van je omgeving goed kunt doorstaan.

Intussen zijn **we** dan zomaar heel puberaal bezig: **eigenlijk** bepaalt de groep rondom hoe wij ons zullen gedragen, onze manier van **kerk**-zijn, onze vormgeving van de liturgie enz. Als het er op aankomt: heel reactionair...

Terwijl **het** voor **een** christen juist typerend is (behoort te zijn) dat hij progressief is: de blik niet **aller**-eerst opzij (hoe kijkt 'men' tegen ons aan), **maar** de blik naar Boven en naar **vóren**.

Nu – en dat is de tweede reden waarom ik juist op dit moment aandacht wil vragen voor het thema van de christelijke **toekomstverwachting** – onlangs verscheen een boekje dat ons bijzonder van dienst kan zijn bij zowel naar Boven als naar voren kijken: ds. J. Wesseling schreef voor de **scalareeks** het boekje Uitzien **naar** Jezus.

Dit artikel zal verder niet over dat boekje gaan. Maar het is er wel mee door **geïnspireerd**. En ik hoop dat het velen met mij zal inspireren **tot een** nieuw bezig zijn met de ons in de Schrift beloofde **toekomst**. Dat het velen mag helpen **weer** te leren verlangen!

Daar zal het kerkelijk **leven** hier en nu alleen maar wel bij varen. Als wij persoonlijk en samen opnieuw de vraag overdenken, **hoe** sterk nu eigenlijk **óns** verlangen is.

In dit en een volgend artikel wil ik proberen dat 'overdenken' te dienen door op verschillende aspecten te wijzen. Allereerst dit:

Verlangen groeit met de relatie mee

We noemden zo-even Luk. 21 : 28 'Heft uw hoofden omhoog, want uw verlossing genaakt'. Dat is een tekst waar ik niet mee uit de voeten kan, als ik **er geen** idee van heb waar ik eigenlijk van verlost moet worden. 'Ik heb **alles** wat **m'n** hart begeert (natuurlijk, er blijft altijd nog wel wat te wensen over, **maar...**) **we** voelen ons prima zo.' Dat is een reactie die – al zal die niet altijd zo worden uitgesproken – zeker door velen herkend zal worden.

Moet je nu echt naar een andere wereld verlangen? Noach in de ark zat er anders bij dan wij in onze huizen en tuinen. Met onze **bewegingsvrijheid**, wereldwijd... Om meteen bij dat laatste aan te sluiten: inderdaad, wat kunnen wij vandaag ver reizen en rondkijken in de wereld. Ook als je thuis blijft, via de media. Maar dan weet je toch op z'n minst dat het niet al rozengeur en maneschijn is in deze wereld. Wie niet verder **kijkt** dan eigen ik, verlangt mogelijk niet naar iets anders. Maar het is wel erg **ikkerig**.

Nu nog iets wat belangrijker is: wat zal Noach vooral vol verlangen hebben **doen uitzien** naar de wereld van na de vloed? Ik weet niet hoe het u vergaat, maar ik heb, Genesis 6 e.v. lezend, al gauw de neiging om sterk mee te **voelen** met alle slachtoffers van de vloed. En dan kun je het je eigenlijk niet **voorstellen**, wat een verademing het is **geweest** voor Noach en de zijnen, toen ze de ark weer konden verlaten en de schoongeveegde **wereld** binnentraden.

Maar wat zegt de Schrift over die door ons wel **betreurde** slachtoffers?

'Noach heeft **zijn** rechtvaardige ziel gekweld, dag aan dag, door het zien en horen van hun tegen **alle wet** ingaande werken' (2 Petr. 2). Hoe heeft Noach geleden niet maar onder wat ze hem **allemaal** aandeden, maar onder wat hij hoorde en

zag in GODS wereld!

Wie echt van God houdt vindt het niet alleen verschrikkelijk, dat hij zelf nog zo vaak zondigt en daarmee God verdriet doet, hij lijdt ook onder de zonden van anderen. En hij zal er dan ook steeds meer naar verlangen dat daar voorgoed een einde aan komt.

Nadenken over 'verlangen', over Noach en zijn duif, helpt mij nog eens goed na te denken over de vraag hoe ik zelf vandaag in deze wereld sta.

Hoe is mijn houding daarin? En vooral: hoe is mijn houding tegenover **Christus**?

Want als 'zonde' me, eerlijk gezegd, niet zoveel **doet** en **als** allerlei ellende van anderen in de wereld zomaar langs me heengaait, ach wat heb ik dan een verlosser nodig?

Het kind van God echter dat weet van Christus' offer gebracht voor mijn zonden, van Zijn dood voor mijn leven, en dat Hem kent als **De** gene die alles pas echt weer heel komt maken, zal die niet temeer uitzien juist naar Hem?

Naar die Ene die je liefheeft als geen ander, die niet eerst **allerlei** voorwaarden stelt voor je bij Hem meetelt, de Ene bij wie je **allemaal** veilig bent?

Léven met Christus – het kan niet anders – **dát** zal een mens pas bij uitstek doen verlangen naar **Christus**.

Bezig zijn **met** het thema 'christelijke toekomstverwachting' **inspirere** ons dan ook **vooral** tot bezinning op **déze vraag**: wat ik heden van Christus verwacht. De relatie met Hém is beslissend voor het **verlangen** naar straks.

Volgende week hopen we nog nader in te gaan op wat Schriftgegevens die **ons** kunnen helpen te verlangen. We willen dan ook aandacht **geven** aan verschillende bedreigingen voor het verlangen. Om te eindigen met de eigen taak en plaats **van** de kerk op weg naar het einde.

ACHAB – EEN PLAATJE... 1

Dick Noort

M meditatief

'...hij nam tot vrouw Izebel, de dochter van Ethbaäl, de h i n g der Sidoniërs'

1 Ko. 16 : 31

Een plaatje

't Is alweer een jaar geleden dat ik op de Schooldag een boek kocht. Niet vanwege de pakkende titel. Die is even interessant als die van, pakweg, een deeltje Ethische Bezinning.

Izebel van Tyrus.

Punt.

Toch: één keer aan het lezen, liet 't me niet meer los en las en ik 't achter elkaar uit. Mateloos geboeid door de ge-roman-tiseerde belevenissen van deze boze koningin. Ik zag haar voor me, hoorde Achab zuchten en Elia preken.

Ik ging haast, háást met haar meeleven – haar sympathiek vinden...

Gelukkig, het is maar fictie.

Denk je dan.

Voor de veiligheid.

Je mócht 'es gaan meeleven met de bad guys! (*Ktslechte jongens*).

Zwart-wit

Evengoed: leerzaam was het wel.

Want: hoe vaak doe je dat nou?

Hoe vaak lees je jezelf in in iemand van wie je je leven lang al weet dat ze overduidelijk aan de verkeerde kant staat – daar haast het symbool van is (Opb. 2 : 20)? Izebel – die was domweg fout: de grote verleidster. Staat voor alles en iedereen die tegen God kiest!

Ja, en Achab – ik praat nu even naar m'n eigen beleving vroeger – &t is al gauw niet meer dan de standaard-sufferd die de pech heeft met 'n feeks te trouwen. Een twij-

felgeval. En hij is helemaal verloren als Elia op het toneel verschijnt: 'Caught between a rock and a hard place' (Let. Gevangen tussen een rots en een harde muur), zeggen onze westerburen dan. Eigenlijk is het een simpel plaatje dan.

Zwart-wit.

Elia contra Izebel.

Achab slechts een wat grijze figurant

Niet geschikt als identificatie-model – ten goede of ten kwade.

En de moraal is dan ook gauw gevonden: trouw nooit met een ongelovige. Die zijn namelijk slecht en het loopt geheid verkeerd met je af!

Grijs

Natuurlijk is dat ook zo.

En je moet 't ook zeker vaak zeggen.

Dat helpt vast..

Alleen: helpt dat zó?

En: is dat eerlijk?

Tegenover je hoorders – en, niet in het minst, tegenover dit legendarische echtpaar: Achab en Izebel?

Als je eerst van hen een karikatu maakt – en dat gaat heel gemakkelijk! – dan heb je inderdaad een prima sprookje met een keurige open-deur-clou.

Maar dan zijn je beide hoofdpersonen al netw dood als je moraal zal zijn. Dan is alle leven terzijde gesteld en manoeuvreer je jezelf, met behulp van voorgedrukte stickers op en noodlotsscenario's over anderen, in je eigen veilige hoekje.

Want, eerlijk gezegd: ik vraag me af of Izebel wel helemaal het mm-ster was waarvoor we haar in de gauwigheid wel 'es verslijten. En: of Achab de besluiteloze vent is

die ik me herinner van de verhalen uit m'n jeugd.

Kleur

Ik denk, kortom, dat we nogal eens de ons bekende figuren uit de Bijbel inkleuren met een te beperkt palet.

In de eerste plaats lijkt me dat niet fair jegens deze verre voorgangers van ons. Al zijn ze allang dood en woonden ze ver van ons bed, ze verdienen 't dat wij een eerlijk beeld van hen proberen te krijgen. En zelfs al verdienen zij 't niet – dan verdient Gods Woord het wel...

Daarbij komt, dat je door een dergelijke zwart-wit beeldvorming ook jezelf te pakken neemt. Door bijbelse figuren zo te ontmenselijken, loop je het risico je eigen menszijn ook weg te poetsen. Da's wel eens makkelijk, zeker. Maar tegelijk maak je daarmee de landingsbaan voor het evangelie zo glad, dat het op jou geen grip meer heeft...

W wandelen met God

Een vakantie-ervaring

U kent het wel. Met vriendjes 'kerkje spelen'. Wie is de dominee, en wie mag hem de hand geven. Daaraan moest ik denken toen ik hoorde van een vakantie-ervaring. Men was in het buitenland. Daar **was** een van de samenkomsten die voor de vakantie in het ND en in de Visie **staan** aangekondigd. Een 'Nederlandstalige dienst' met een Hollandse dominee. Van tevoren werd gevraagd of er ook een ambtsdrager aanwezig **was**. De man die **zich** meldde **verdwegen** met de dominee in de consistorie. Even **later kwamen** ze er **samen weer** uit. De dominee werd opgeleid. Hij **kreeg** keurig een hand en de 'dienst' kon beginnen.

Op zoek naar de kerk

Voor **zulk** een samenkomst hebben vakantieangers soms meer dan 100 kilometer over. En je kunt **het** je voorstellen. In menig land is een kerkdienst ver te zoeken. Ik **was** in Noorwegen. Daar is een Lutherse kerk. **Een** staatskerk. Ik las in een folder dat vrijwel alle Noren lid zijn van deze kerk. Maar slechts **weinigen** van hen waren in de kerk terug te vinden. Als er al een kerkdienst **was!** Toen ik daarnaar **op** zoek ging **trof** ik enige kerkgebouwen aan met het bordje '**van** maandag tot zaterdag geopend, 's zondags gesloten'!?

Een thuiskerk

Thuis had ik voorbereidingen getroffen voorsien '**huisgodsdienst-oefening**'. We waren met twee gezinnen op stap **gegaan**. En op zondagmorgen kwamen **we** bij elkaar

om samen te zingen en te bidden en een gedeelte van Gods Woord te overdenken. Ik gebruikte daarvoor uitgewerkte liturgieën die gemaakt waren voor de speciale **samenkomsten** in de Noorderkerk van **Spakenburg**. **Het is** een manier.

Hoe anders?

Of is dat ook 'kerkje spelen'? Een van de kinderen noemde het een '**huis-, tuin- en keukendienst**'. .. Maar wat moet je anders? Aan mijn **gemeenteleden** bied ik jaarlijks een aantal speciaal voor de vakantie **gemaakte** preken aan. Een 'vakantiepreken-set' noem ik het. Die worden dan in het gezin voorgelezen. En er zijn er die deze praktijk beter vinden dan het gezamenlijk beluisteren van een 'preekbandje'.

Op de camping

ik ken ook iemand die graag **kampeert en heel de camping** uitnodigt voor het bijwonen van een **samenkomst**. Hij zorgt voor de preek en uitgebreide liturgieën-oppapier. Hij vraagt de campingbaas om een zaaltje en prikt op het mededelingenbord **een** aankondiging **van de te houden** samenkomst.

Mosterd na de maaltijd?

Misschien is dit mosterd na de maaltijd. De vakanties **zijn** immers voorbij. Toch is er reeds, als het om deze zaak gaat, **ambtelijk** werk aan de winkel. Er zijn er ook die heel enthousiast verhalen van zodanige vakantie-ervaringen. Bijvoorbeeld als **het** gaat om het 'interkerkelijk' karakter van de **samenkomsten**. Leden van verschillende **ker-**

ken zingen en bidden samen. Ze zingen met elkaar het geloof uit. Waarom kan dat daar wel en hier niet, verzuchten sommigen. **Toen** ik daarover eens voorzichtig een **opmerking** maakte, werd **men** **h s** . 't Is typisch vrijgemaakt, zo was de reactie, om de vinger te leggen bij het feit van de kerkelijke verdeeldheid.

Eerlijkheid

Maar, laten we eerlijk **zijn**. Eerlijk tegenover elkaar en vooral eerlijk tegenover God. Overal. Hier ter plaatse, en **ook** in het buitenland. De kerk is geen spelletje. Ze is heilig. Het dure **beit** van onze Here Jezus.

Verantwoordelijkheid

Dat heeft **ook een** andere **kant**. Ook de leden van de kerk **zijn** kostbaar. En **de** kerken hebben een dure verantwoordelijkheid voor hen. **Een** verantwoordelijkheid **die** niet ophoudt bij de grenzen van ons land. Kunnen we niet iets voor deze **vakantieangers** doen? Dat vraagt om een tijdige bezinning. En zo ben ik met dit stukje misschien toch wel wat vroeg maar toch niet te laat.

B boekbespreking

Het woord 'Veling-lag' is in gebruik als de – eens door dr. K. Veling geschatte – tijdsafstand van vijf jaren waarop de ('vrijge-maakt') gereformeerde gemeenschap de wereld zou volgen. Wat in de wereld gemeengoed is, zou dat ook worden onder deze gereformeerden, maar pas na enige jaren. In het gebruik van de term zit soms de wat cynische ondertoon dat het voor deze orthodoxen eigenlijk geen kunst is om te beweren niet van de wereld te zijn, als ze dat na vijf jaren toch zullen worden. Een ander betekenis-aspect van dit fase-verschil is dat zij volop bezig kunnen zijn met dingen die de wereld voor gezien houdt. Aan deze uitdrukking 'Veling-lag' moest ik denken na lezing van de oratie over 'Apologetisch Motief' waarmee dr. K. Veling medio 1995 afscheid nam van zijn professoraat in de filosofie aan de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen. Dit thema heeft immers, behalve een betekenis voor theologen onderling, een inhoud waarin de verhouding 'wereld' en 'gereformeerden' terugkeert, tegen de achtergrond van de verdediging van het christelijk geloof met argumenten. Een vraag bij deze leerzame oratie is, of het onderwerp 'apologetiek' niet nog hooguit voor ('vrijgemaakt') gereformeerden of wat theologen onderling van belang zou zijn, maar nauwelijks voor de wereld. In mijn besef is deze bezig te veranderen 'van inhoud naar houding', naar een treffende typering van de Leidse filosoof Ilse Bulhof.¹

De rede van dr. K. Veling staat nu op papier. De redelijkheid van de mens speelt een grote, maar geen

doorslaggevende rol in het thema van de oratie: Apologetisch motief. Hoewel 'Kampen' (Broederweg) het vak 'apologetiek' niet kent, vermeldt veling dat deze TUK de verdediging van het geloof met argumenten volop beoefent. Hij zet t.b.v. deze beoefening op een wakere wijze uiteen dat en hoe theologie en filosofie (in een theologische faculteit) aan deze vorm van geloofsverweer een gemeenschappelijk motief ontleen. Theologie zou zich – voorzover hierdoor aangedreven – vooral kunnen richten op theologische bezwaren tegen onderdelen van het christelijk geloof. Filosofie zou tegenwerpingen uit de wereld kunnen weerstaan. De vertrekkende hoogleraar maakt verschil tussen het verdedigen van het geloof met rationele middelen en met argumenten. De laatste verdedigingsvorm, die tegelijk meer ruimte verschaft, vindt hij de apologetiek in ware gedaante. In een brede toelichting – waarin nogal wat apologetische posities aangestipt worden – neemt de bespreking van de apologetiek van Blaise Pascal veruit de meeste ruimte in.

Ook als Veling argumenten breder opvat dan rationele middelen, kan worden afgevraagd of apologetiek, als de verdediging van het christelijk geloof met argumenten, nog indruk kan maken op de hedendaagse postmoderne wereld. In een postmodern geestesklimaat imponeert immers veeleer de 'T.V.-verbeelding van de dingen' of, w je wilt, hun werkzame schijn of hun uitstraling. Verbaal in trek zijn vooral 'one liners': één-regelige, reclameachtige teksten, waarvan de argumentatieve waarde echter ongeveer nihil is. Het merkwaardige van een

postmoderne leefwereld is tevens dat deze eerder uitdrijft tot, dan ten strijde trekt tegen religie, zelfs de gereformeerde. Een intrigerend voorbeeld dat argumentatie ook binnen de wereld nauwelijks aanslaat, zijn de vooral ironische reacties op het argumentatief hoogwaardig Atheïstisch Manifest van de Leidse filosoof Herman Philipse – over de verwijdering van de theologie uit de wetenschap. Voor de wereld lijkt me een geloofsverdediging naar haar filosofische zijde in deze door Veling aangedragen argumentatieve zin, althans voorlopig van weinig belang. Geloofsverdediging gaat m.i. in deze tijd eerder uit van ascetiek, die als gereformeerde tegenhangervan de postmoderniteit de Godsvrucht leert beoefenen. De wereld is werkelijk vijf jaren verder...

Drs. J.W.G. Meissner is psychiater en filosoof te Kampen.

¹ Bulhof, Ilse (1996), *Van inhoud naar houding*, Kok, Kampen.

Veling, K. (1995), *Apologetisch Motief*, De Vuurbaak, Barneveld, Kamper Bijdragen, nummer 34, pp. 32.

DOGMATIEK TUSSEN ZOEKEN EN VINDEN

Dirk Ophoff

De theologie van prof. dr. G.C. Berkouwer 3

Het werk van prof. dr. G.C. Berkouwer is binnen de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt eigenlijk altijd met argwaan bekeken. Geen wonder ook. Berkouwer was voorzitter van de Generale Synode die K. Schilder schorste. Aan die beslissing en verantwoordelijkheid kon zijn verdere werk gemeten worden. Voor zover het in dezelfde lijn lag, was het strijdmateriaal uit de Vrijmakingstijd tegen hem inzetbaar. Voor zover het van de lijn afweek, werd met scherpste de vraag gesteld waarom nu afwijkingen wel mogelijk waren die in 1944 categorisch werden afgewezen. Tegen de achtergrond van 1944 zou Berkouwer het niet gauw goed doen.

Later heeft Berkouwer zijn bijdrage geleverd aan de schulderkenning van de synodaal Gereformeerde Kerken over de besluiten van 1944. En ook persoonlijk heeft hij in *Zoeken* en *vinden* afstand genomen van zijn handelwijze van toen. Genoeg reden om zijn dogmatische arbeid niet vanuit '1944' te benaderen. Maar er blijft een heleboel argwaan over. Vanwege de ontwikkelingen in de synodaal Gereformeerde Kerken in de afgelopen decennia. Hoe is de rol van Berkouwer in dat opzicht te taxeren? Dat ligt allerminst eenvoudig.

Spanning

De dissertatie van Herman Wiersinga over de verzoeningsleer betekende een kruispunt op de weg van de synodale kerken. Wiersinga promoveerde bij Berkouwer. Alleen dat

feit al roept vragen op over diens positie. Vragen die zich gemakkelijk laten verbreden. Veel prominente theologen in de synodale kerken waren leerlingen van Berkouwer. En voor hun eigen theologische ontwikkeling beriepen ze zich ook graag op de stijl van theologiseren die ze van Berkouwer geleerd hadden.

Anderzijds zou het beslist niet juist zijn om Berkouwer de opvattingen van zijn leerlingen in de schoenen te schuiven. Ook als hij zich er niet expliciet van distantieerde, betekende dat niet dat hij het ermee eens was. Berkouwer heeft zijn invloed niet aangewend om Schriftkritische ontwikkelingen in zijn kerken tegen te gaan. Dat kun je constateren. Maar het is niet gemakkelijk om daar vergaande conclusies aan te verbinden. Want je kunt ook constateren dat Berkouwer zelf zich in

Achtergronden

zijn theologische werk sterk aansluit bij de gereformeerde traditie. Ik signaleer op dit punt een spanning: hoe heeft Berkouwer voor zichzelf dit met elkaar kunnen verbinden? Ik kan die spanning in dit artikel niet oplossen. Maar ik wil wel proberen om enkele motieven die bij Berkouwer aanwezig zijn te benoemen.

Bij de voorbereiding van dit artikel heb ik contact gehad met prof. dr. H.N. Ridderbos. Ik wil hem op deze plaats bedanken voor zijn bereidheid om over mijn vragen na te denken. Maar ook hij moest toegeven ze niet volledig te kunnen beantwoorden. De spanning tussen enerzijds de Berkouwer die, hoeveel wegen hij ook bewandelde, altijd toch weer gereformeerd uitkwam, en anderzijds de Berkouwer die zijn leerlingen de hand boven het hoofd hielden kerkelijk nooit alarm sloeg, was ook voor Ridderbos onoplosbaar. Berkouwer is op dat punt voor hem in zekere zin een raadsel gebleven.

Berkouwer en de verontrusten

Ik kwam met mijn vragen bij Ridderbos uit, omdat hij in juni 1969 over deze zaken een discussie met Berkouwer heeft gevoerd in het Gereformeerd Weekblad. Dit was naar aanleiding van Berkouwers boek *Verontrusting en verantwoordelijkheid*. Voor een bespreking van de rol die Berkouwer in kerkelijk opzicht heeft gespeeld, neem ik daarom mijn uitgangspunt in dit boek en de naar aanleiding daarvan gevoerde discussie.

Berkouwer heeft het geschreven in reactie op de vele verontruste geluiden in & synodaal Gereformeerde

Kerken eind jaren zestig. Er was een sfeer van **verontrusting**, waaraan onder anderen door J. Schelhaas en M.J. Arntzen stem gegeven werd. Hierin stond de kwestie van het **Schriftgezag** centraal. Naar het oordeel van de verontrusten werd dat ernstig ondermijnd. De intrekking in 1967 van het besluit van Assen 1926 over de interpretatie van Genesis 2 en 3 vormde daarvan voor hen een belangrijk voorbeeld. Maar ook werd door Arntzen de **verkiezingsleer** van Berkouwer en Ridderbos bestreden. Dat is de achtergrond waartegen Berkouwer zijn *Verontrusting en verantwoordelijkheid* schrijft.

Het boek is een typerend voorbeeld van Berkouwers manier van schrijven. De verschillende facetten van de verontrusting worden breedvoerig besproken. Uitgebreid wordt erop ingegaan wat de Schrift zegt over thema's als verontrusting, ketterij en bewaring (in verband met conservatisme). Ook kerkhistorische voorbeelden worden bij de behandeling betrokken. Dit doet de levert een diepzinnige en waardevolle visie op ten aanzien van het onderwerp verontrusting.

Maar er gebeurt meer in het boek. Uiteindelijk wordt de spits van de bezinning steeds tegen de verontrusten gericht. Zo wordt over de verontrusting gezegd dat ze over de gehele linie verantwoord en geloofwaardig moet zijn, 'zo doorzichtig dat ze tot op de bodem toe laat zien hoezeer het evangelie op het spel staat en de grondslag vormt van de verontrusting' (p. 27). En het is duidelijk dat Berkouwer van mening is dat de verontrusten in zijn kerk op dit punt in gebreke blijven. Soortgelijke opmerkingen worden over het thema 'bewaring' gemaakt. Berkouwer verbindt de bijbelse opdracht tot bewaren heel nauw met het centrale van het evangelie en het gaan op een weg naar de toekomst, waarbij de confrontatie met nieuwe tijden niet gevreesd wordt. Zo kan het een weg zijn naar een nieuw ontdekte continuïteit. Daartegenover signaleert Ber-

kouwer in het spreken van de verontrusten over bewaring een ver-smalling en een isolering van de totaliteit van het belijden.

Discussie met Ridderbos

Omdat dit de consequente spits is van Berkouwers boek, blijft er na lezing één grote vraag over. Ziet Berkouwer dan niet dat door de invloed van de moderne theologie de bewaring van het evangelie wezenlijk gevaar loopt? Heeft hij geen oog voor een reële aantasting van het Schriftgezag? Hoeveel ondiepte, versmalling en verdachtmaking hij ook bij de verontrusten meent te moeten aanwijzen, zou hij vanuit dezelfde diepgaande bezinning die hij daartegenover stelt, zich niet ook tegen de oprukkende invloed van de moderne theologie moeten keren?

Het zijn deze vragen die hem naar aanleiding van de verschijning van zijn boek in alle helderheid door Ridderbos voorgelegd zijn in het *Gereformeerd Weekblad*. Ridderbos constateert dat Berkouwer zich zeer uitvoerig bezighoudt met de verontrusten, maar had hij zich niet beter kunnen richten op een ander front? Had de aandacht niet moeten uitgaan naar hen die 'ons niet alleen nieuwe wegen wijzen, maar de toegang daartoe ook willen forceren en openbreken'? Ridderbos ziet de verantwoordelijkheid van de kerk niet allereerst bedreigd door de verontrusting, maar door de vernieuwingsdrang. Zouden, om de bezwaarden te verstaan, niet juist ook die dingen op tafel moeten komen?

Berkouwer heeft onmiddellijk op de artikelen van Ridderbos gereageerd. Maar uit de twee artikelen die hij schrijft, is slechts met grote moeite een antwoord op Ridderbos' vragen te destilleren. Ik meen dat de volgende interpretatie recht doet aan zijn beantwoording. Voor Berkouwer bestaat de mid-denweg niet die Ridderbos impliciet suggereert: enerzijds de verontrusten, anderzijds de vernieuwers

en daartussenin de vertolkers van het gereformeerde erfgoed in een nieuwe tijd. Voor Berkouwer is het eerder een tweedeling. Of je kiest voor een bewaring van alles wat de kerk tot nu toe gezegd heeft (de verontrusten), of je bent bereid nieuwe vragen serieus te doordenken en de consequenties van nieuwe inzichten te trekken.

Geen willekeur

Berkouwer werkt met name uit op het punt van de **Willekeur**. Ook Ridderbos zelf wil immers bijvoorbeeld ten aanzien van de evangeliën spreken van interpretatie en compositie door de evangelist. Berkouwer stelt – en dat is een zeer fundamentele gedachte in zijn benadering – dat je dan niet op een willekeurig moment op die ingeslagen weg kunt halt houden. Het is een weg waarop de vragen zich kunnen vermenigvuldigen, het is een weg waarop allerlei gevaren kunnen opdoemen, maar dat kan geen reden zijn om op basis van willekeurige gronden terug te keren. De enige oplossing is het zorgvuldig en samen blijven luisteren naar het betrouwbare Woord. Berkouwer beschuldigt Ridderbos niet van de genoemde willekeur, al zou je het tussen de regels door wel kunnen lezen wanneer hij schrijft: bovendien maak je stellig bezwaar tegen elk incidenteel stilhouden op deze weg.

Zoals heel Berkouwers reactie op de verontrusting nauw verbonden is (tot in de aanpak toe) met zijn dogmatisch werk, zo geldt dat ook voor zijn reactie op de vragen van Ridderbos. Met name zijn verzet tegen de willekeur komen we ook elders in zijn werk tegen. Bijvoorbeeld in zijn hoofdstuk over Voorzienigheid en geschiedenis, waar hij waarschuwt voor het verbinden van Gods leiding speciaal met verrassende en opvallende gebeurtenissen. 'De selectie, waarmee hier geopereerd wordt, blijft willekeurig en subjectief' (*De voorzienigheid Gods*, g. 202). Wanneer men

ergens in **zijn** dogmatische **overwe-
gingen**, wellicht **onder** invloed van
Schriftgegevens, een moment van
willekeur inbouwt, kan dat **Berkou-
wer niet overtuigen**. **Dus ook geva-
ren op de weg** kunnen geen reden
zijn om grenzen te trekken. Geva-
ren zijn geen coritra-instanties,
stemt **Berkouwer met Karl Barth**
in. **Sterker nog: 'elk gevaar doet**
een nieuwe opdracht voor ons oprij-
zen'.

Optimisme

Je kunt je afvragen of het dan **toch**
niet de **belijdenis** is die **voor Ber-
kouwer** de grenzen aangeeft. Ook
daar gaat hij tegenover **Ridderbos**
nader **op** in. Met **Ridderbos** ver-
werpt hij **een formalisering** van de
binding aan de belijdenis en wil hij
onderscheid **maken tussen** kern en
periferie van het belijden. De ver-
ontrusten wijzen dat **laatste af en**
maken zich schuldig aan het eerste.
Maar **daarom** is het **zo'n** moeilijke
zaak om afstand te nemen van die
verontrusting en **toch op een ande-**
re manier te binden aan het belij-
den. Daarover zegt Berkouwer dan
vervolgens: 'wie zou niet gebon-
den willen zijn **en** binden aan dat
heil, dat de tijden omspannen en licht
werpt **over** al onze individuele en
gemeenschappelijke problemen?'.
In deze laatste zin ontdek ik naast
Berkouwers verzet tegen willekeur
in de bezinning een tweede belang-
rijk motief: zijn optimisme. Elders
in zijn antwoord aan **Ridderbos**
komt dit motief ook **naar** voren, als
hij schrijft dat niemand het alles
maar een 'onbetrouwbaar' verhaal
vindt en dat allen **bereid zijn** zich
te bezinnen in **hoe verre** hun over-
tuigd zijn van de betrouwbaarheid
nog eerlijk en waarachtig is.
Weliswaar schrijft Berkouwer in
het Woord vooraf bij **Een halve**
eeuw theologie, dat er geen sprake
kan zijn van een theologisch opti-
misme, **toch bespeur** ik dat optimis-
me wel in **datzelfde Woord** vooraf,
als Berkouwer aangeeft de ontwik-
kelingen in de theologie niet als
angstig te **hebben** ervaren en aarze-

lingen niet **als** indicatie van een
laatste onzekerheid te zien, een ver-
vreemding van het evangelie.
Ik heb een bevestiging van dit opti-
misme aangetroffen in de bijdrage
van Herman **Wiersinga** in het num-
mer van *Kabats* dat **ter** gelegenheid
van Berkouwers negentigste ver-
jaardag verscheen. **Wiersinga** rea-
geert **hierin op wat** Berkouwer over
zijn dissertatie geschreven heeft in
Een halve eeuw theologie. **Berkou-**
wer ziet bij **Wiersinga een vrees**
voor een misverstaan van de leer
van de plaatsvervanging als motief
voor de richting die hij kiest, **maar**
Wiersinga schrijft in zijn reactie
dat het hem niet is gegaan om mo-
gelijke misverstanden, **maar** om het
model van de **plaatsvervanging**
zelf. Waar Berkouwer via een wel-
willende interpretatie zijn leerling
wveel mogelijk in **bescherming**
neemt, verklaart **Wiersinga** (een
flink aantal jaren later) dat hij **in-**
derdaad een paar stappen verder
gaat dan zijn **leermeester**.
Ik verbind het **optimisme** van **Ber-**
kouwer dus met zijn maximale aan-
dacht voor positief te waarderen
motieven in het denken van **ande-**
ren. Zoeken **en vinden** is door deze
benadering geheel gestempeld. De
reactie van **Wiersinga** vormt voor
mij een bewijs dat deze werkwijze
van Berkouwer de helderheid in de
discussie **over werkelijk** uiteenlo-
pende meningen niet altijd dient.

Geen gemakkelijke oplossingen

Naast verzet tegen de willekeur en
optimisme ten opzichte van allerlei
theologische ontwikkelingen wil ik
nog een derde motief noemen dat
in Berkouwers antwoord aan **Rid-**
derbos naar voren komt. En dat is
de manier waarop Berkouwer geïm-
poneerd werd door de **resultaten**
van het theologisch onderzoek **m**
speciaal door wat er vanuit de exe-
gese naar voren gebracht werd. Het
was voor hem onmogelijk om zich
daar **gemakkelijk van af te maken**.
Meer dan eens waarschuwde hij
voor een vastlopen in **alleen** maar

problemen – en voor hemzelf heeft
te midden van de vele **problemen**
die hij **zag ook nooit** het uitzicht
ontbroken –, maar die waarschu-
wing had toch tot achtergrond het
serieus nemen van alles wat er in
de theologie aan de orde werd ge-
steld en **een voortdurend verzet** te-
gen gemakkelijke oplossingen.

De Vrijmaking

Prof. **Ridderbos** heeft in antwoord
op mijn vragen over **Berkouwers**
opstelling **mijn nog op een ander mo-**
tief gewezen. Volgens **Ridderbos**
hebben de gebeurtenissen van 1944
hun sporen **getrokken** en was **Ber-**
kouwer bang voor een herhaling.
Maatregelen **zoals die** destijds me-
de onder **zijn** verantwoordelijkheid
tegen Schilder genomen waren,
moesten **vermeden** worden. En
waar **een dergelijke sfeer** dreigde,
trok Berkouwer zich terug. Boven-
dien geloofde hij, aldus nog steeds
Ridderbos, dat je met praten **einde-**
loos ver kwam.

Ik wil tot een voorzichtige beoorde-
ling van Berkouwers positie te mid-
den van de kerkelijke ontwikkelin-
gen komen.

In dit verband wil ik allereerst stel-
len dat ik uiteindelijk toch geneigd
ben de opmerkingen van **Ridderbos**
over de invloed van '1944' te **relati-**
veren. Ongetwijfeld heeft Berkou-
wer geworsteld met wat er rond
1944 gebeurd is en is een herhaling
van die **gebeurtenissen** het laatste
geweest waar hij behoefte aan had.
En wellicht heeft hij op **grond** van
1944 in een met toen vergelijkbaar
optreden **alleen maar een heilloze**
weg gezien, die de problemen van
de kerk **niet zou** oplossen. En mis-
chien is van daaruit **ook zijn** hou-
ding **te** verklaren bij **enkele concre-**
te kwesties die zijn kerken in op
schudding brachten. **Daarin** wil ik
de betekenis van 1944 niet relative-
ren. Maar mijn punt is dat de door
Berkouwer gekozen benadering
niet vanuit **een** door hem betreurd
'incident' uit zijn levensgeschiede-
nis te **verklaren** valt, maar diep ver-
ankerd ligt in heel **zijn** theologi-

sche werk. Het is immers niet zo dat hij theologisch wel scherpe grenzen trok, maar terugschrok voor kerkelijke maatregelen. In zijn theologie zelf domineert bijna voortdurend een milde toon en kom je steeds minder duidelijke afwijzingen van een bepaald standpunt tegen.

Zoeken

Dat heeft te maken met Berkouwers zoekende manier van theologiseren. Ik ben me ervan bewust dat je zo een al te gemakkelijke greep kunt doen naar een woord uit de zeer open titel van zijn laatste boek. Het gaat mij niet om een gemakkelijke greep. Maar het kernwoord 'zoeken' typeert nu eenmaal steeds meer Berkouwers wijze van theologiseren en is door hem natuurlijk ook niet voor niets gekozen. Je zou &t zoeken kunnen terugvinden in Berkouwers antwoord aan Ridderbos. Misschien niet letterlijk, maar wel als voortdurende achtergrond als hij schrijft over het verder gaan op de ingeslagen weg en het elkaar daarbij niet uit het oog verliezen.

Via dat zoeken is het ook mogelijk om lang met anderen mee te gaan in wat hen bewogen heeft. Dit gebeurt met name in *Een halve eeuw theologie en Zoeken en vinden*.

Soms mag je misschien zeggen dat Berkouwer de bijdrage van een gesprekspartner eerst inkadert in & beweging van het zoeken en zo gemakkelijk een plaats kan geven in zijn eigen zoektocht.

Nauw met dat zoeken verbonden is Berkouwers overtuiging dat het om het meest wezenlijke moet gaan.

Dat was een van de punten waarop hij in *Verontrusting en verantwoordelijkheid* met de verontrusten afrekende. Het is alsof dat wezenlijke bij Berkouwer steeds verder opschuift. De kracht van de vroegere Berkouwer is m.i. dat de vele theologische vragen met het wezenlijke verbonden worden. Berkouwer laat dan zien hoe het geloof op het spel staat in allerlei dogmatische beslis-

singen. Maar later wordt het anders. Het is alsof de afstand tussen de concrete keuzes in de dogmatiek en het wezenlijke van het geloof steeds groter wordt. En daarvoor ontstaat er steeds meer ruimte voor het zoeken en is er in het zoeken bijna altijd wel een waardevol motief aan te wijzen.

Keuze

Als je het latere werk van Berkouwer bekijkt, is er veel hetzelfde gebleven. Het theologiseren in gesprek met anderen heeft zich alleen maar versterkt. De nadruk op de scopus van de Schrift, de heilsinhoud ervan en ook op de relevantie voor het geloof, is er nog steeds. Inhoudelijk is er weinig verschoven. En toch is er iets veranderd. Als ik probeer te peilen waar dat uiteindelijk op vastzit, kom ik niet verder dan een keuze die Berkouwer gemaakt heeft. Wie zijn gesprekspartners aftast op hun motieven, kan kiezen. Je kunt dan het materiaal aanslepen om tot een duidelijke afwijzing te komen van het besproken standpunt. En je kunt selecteren op wat je waardevol vindt op je zoektocht. Berkouwer heeft steeds consequenter het laatste gedaan. En zich alleen nog verzet tegen hen die principieel voor de eerste benadering kozen. In *Verontrusting en verantwoordelijkheid* worden aan hun adres wel scherpe woorden gesproken.

De indringende vragen van Ridderbos hierover – waarom wel die afgrenzing naar 'rechts' en niet naar 'links'? – moesten daarom misschien wel ten diepste onbeantwoord blijven. Omdat er een 'keuze van het hart' achter lag.

Deze verklaring van Berkouwers opstelling in het kerkelijk leven van zijn dagen zou een verlegenheidsoplossing genoemd kunnen worden. Is het niet te gemakkelijk om tenslotte de theologische analyse te beëindigen en een beroep te doen op de persoon van de theoloog? Aan de andere kant valt te overwegen of je een theoloog als

Berkouwer, die met zoveel betrokkenheid (theologische kerkelijk) heeft gewerkt, niet juist zo ook recht doet.

Ik zie bij deze visie op het werk van Berkouwer mogelijkheden om heel dit werk met vrucht te blijven gebruiken. Mijn artikelen over hem bedoelen ook daarvoor een pleidooi te zijn. Ik ben van mening dat er in de confrontatie met andere theologen vaak andere dingen gezegd zullen moeten worden dan Berkouwer heeft gedaan. Maar dat tast de waarde van zijn werk niet aan.

Vinden

Zoeken en vinden heette zijn laatste boek. Over dat zoeken heb ik het gehad. Ik meen dat ik niet mag nalaten te vermelden dat het 'vinden' er voor Berkouwer altijd bij hoorde. Het beste kan ik dat illustreren aan de hand van een tekst die door hem enkele malen geciteerd wordt (*De Heilige Schrift II*, p. 371; *Verontrusting en verantwoordelijkheid*, p. 96; *Zoeken en vinden*, p. 184), nl. Psalm 94 : 19: Bij de veelheid van mijn gedachten in mijn binnenste verkwikten uw vertroosting mijn ziel. Berkouwer geeft aan dat er momenten kunnen zijn waarop zich wel de vragen vernemen (de veelheid van gedachten), maar & weg naar de vertroosting niet altijd gevonden wordt. Toch kan hij wel met overtuiging schrijven in *Zoeken en vinden*: 'Maar het is wel het Evangelie, dat in de veelheid van de gedachten een weg gewezen heeft – niet van de doorgronding, maar wel – met perspectief, voor zichzelf en anderen.'

Het is veel wanneer een theoloog met zoveel gedachten als Berkouwer zich in zo'n tekst uit Psalm 94 kan herkennen. Daar is een mens rijk mee. Maar het is niet genoeg voor het trekken van de theologische en kerkelijke grenzen. De vele gedachten die een stem kregen in de synodaal Gereformeerde Kerken hebben immers ook velen in verwarring gebracht.

KANSEN VOOR GEREFORMEERD ONDERWIJS

Beroepsverbod

17 juni 342 vaardigde keizer *Julianus* – de **Afvallige** – een wet uit, waarin het de **Christenen** verboden werd onderwijs te **geven**. Omdat Christenen niet in de heidense goden geloofden, konden ze niet goed lesgeven over de heidense dichters die op de scholen behandeld werden, vond de keizer. De inhoud van het onderwijs was **immers** doordrenkt van het veelgodendom. De Christen moest daar niets van **hebben**. Hoe zou hij dan met verve kunnen **onderwijzen** wat hij zelf niet geloofde? Daarom: het geloof afzweren **of** je **baan** opgeven.

Deze **benadering** van *Julianus* maakte de school tot een echt antichristelijke school. Zij paste in zijn pogingen om een heidense tegenreformatie tot stand te brengen in het nu al een **halve** eeuw 'christelijke' Romeinse **Rijk**.

Tot dan toe konden **Christenen** gewoon leraar zijn in de verschillende vormen van onderwijs. En wat belangrijker is, tot **dan** toe werd ook de school door de **Christenen** geaccepteerd. De school mèt het onderwijs dat daar werd gegeven. En *Julianus* had gelijk: alles was daar gekleurd door het veelgodendom van de antieke beschaving. De Christenen zagen dat ook wel. Zij vonden dat op school aan de kinderen gif **werd** voorgezet. En dat vroeg **erom**, dat gezin en kerk voor bijbels tegengif zorgden. Gelovigen moesten breken met de heidense wereld; de Christenen van de vroege **kerk** waren daar sterk van overtuigd. Maar dat heeft er niet toe geleid dat ze eigen scholen gingen opzetten, waar het gif uit het programma **werd** geweerd.

Mozes als Homerus

Julianus vond dat Christenen consequent **moesten** zijn. Als je in andere dingen gelooft, moet je ook maar zorgen voor **onderwijs** met een andere inhoud. Ga maar naar jullie kerken en bespreek daar *Matteus* en *Lucas* maar!

De wet van *Julianus* leidde tot de eerste pogingen om een christelijk onderwijsprogramma op te zetten. **Twee** professoren uit Alexandrië (later Laodicea), *Apollinaris senior* en *junior*, gingen nieuw studiemateriaal maken. **Inhoudelijk** moest dat er anders **uit** gaan zien. **Maar** de **vorm** moest wel gelijk zijn aan die van de antieke scholen. Het onderwijs in de antieke wereld was sterk literair gericht en besteedde buitengewoon **grote** aandacht aan de vorm. Dat wilden de beide professoren dan ook tot hun recht laten komen toen ze nieuw lesmateriaal gingen maken. De **boeken** van *Mozes* bewerkten zij in de stijl van *Homerus*, de dichter van de *Ilias* en de *Odyssee*. **Ze** herschreven de historische boeken van het Oude Testament in de stijl van de drama's van de oude beschaving. Voor het Nieuwe Testament **kozen** ze de dialogen van *Plato* als vorm. Van hun werk is weinig meer over, en dat is volgens professor Sizoo misschien ook **geen** groot verlies. **He** dan ook, *Julianus* stierf in juni 363 en zijn wet werd 11 januari 364 ingetrokken. De christelijke leraren konden weer gewoon naar school en gaven de christelijke kinderen weer gewoon les in de oude heidense **lesstof**.

In de oude kerken komen we ook later, **bijvoorbeeld** bij de grote 'kerkvaders' *Basilius*, *Chrysosto-*

G.J. van Middelkoop

Achtergronden

mos en *Augustinus*, geen aanzetten tegen voor een eigen christelijk onderwijs.

Doordrenkt van christelijke geest

Vijftien eeuwen later is het denken over christelijk onderwijs een heel stuk verder **gekomen**. In 1929 verschijnt een encycliek van paus *Pius XI* onder de titel *De goddelijke leermeester*. Deze paus zegt daarin dat de school geen christelijke school is alleen omdat daar **gods-**dienstles wordt gegeven. Mee, hij vindt 'het **beslist noodzakelijk dat heel het onderwijs en de leer, heel de inrichting van de school, te weten: leraren, leerplan en boeken – voor welk vak dan ook – zo doordrenkt zijn van en uitmunten door een christelijke geest – onder de leiding en de moederlijk waakzaamheid van de kerk –**, dat de **gods-**dienst zelfde basis en de bekroning vormt van heel het onderwijs'.

Daargelaten de moederlijke waakzaamheid van de kerk, had ook de gereformeerde *Herman Bavinck* dit misschien zo kunnen zeggen.

Maar zeggen en doen zijn twee. Ook als je dit op je betere momenten **kaamt**, blijft het een **worsteling** – met vele time-outs – om deze visie concreet vorm te geven in de onderwijswerkelijkheid **van** alle-dag. De natuur blijkt helaas vaak sterker dan de leer (of **dan** de genade, zou de paus zeggen). In discussies over het eigene van christelijk en van gereformeerd onderwijs **wijzen we graag op twee dingen: de eigen inhoud** en de eigen (pedagogische) sfeer. Maar we haasten ons erbij te zeggen: tot op zekere hoogte en met zijn **beperkingen** (door

exameneisen en de onvolmaaktheid van deze bedeling).

Identiteit en het verschil

In 1993 promoveerde **Bruno** Vreeburg op een onderzoek naar levensbeschouwelijke vorming en het Nederlands voortgezet onderwijs.

Zijn proefschrift draagt de titel *Identiteit & het Verschil* en kwam uit bij uitgeverij Boekencentrum te Zoetermeer.

Hij beschrijft hoe binnen de verschillende kerken en stromingen gedacht wordt over onderwijs en hoe de verschillende richtingen omgaan met identiteit. Hij blijkt onze publicatie *Het gereformeerd onderwijs: identiteitsbezinning* (jubileumbundel van de Vereniging van Gereformeerde onderwijsgevers **GVOLK** van 1982) te kennen en is op de hoogte van de inspanningen van het Gereformeerde onderwijs om samen met het *Gereformeerd Pedagogisch Centrum* eigen Kernabelen *Gereformeerde Basisvorming te formuleren* (1992-1995). De discussienota *Taak en Toerusting van de Werkgroep Visie Voortgezet Onderwijs* uit 1986 is hem wellicht ontgaan (maar daarin is hij niet de enige).

Levensbeschouwing

Vreeburg zoekt het eigene van de verschillende scholen in hun (verschillende) levensbeschouwing. Je kunt op allerlei manieren naar de werkelijkheid kijken. Levensbeschouwing kiest de positie van 'een totaal-optiek voor zover zij inhoudelijk bepaald wordt door de levensvragen en de antwoorden daarop, die de totaliteit van het leven betreffen'.

Onderwijs is meer dan louter technische opleiding. Onderwijs is ook vormend en kent pedagogische aspecten. En elke vormingsactiviteit bevat ook een levensbeschouwelijke component. 'Identiteit is de wijze waarop de school vorm geeft aan haar relatie tot levensbeschouwelijkheid', zegt Vreeburg dan ook.

Daarbij spelen de volgende vragen:

- hoe vindt levensbeschouwelijke vorming plaats binnen het huidige voortgezet onderwijs?
- wat is het eigen karakter van de levensbeschouwelijke vorming, waardoor deze een eigen plaats krijgt temidden van andere onderwijsactiviteiten en zich mogelijk daarvan onderscheidt?
- mag men leerlingen in het onderwijs ten aanzien van levensbeschouwelijke vragen beïnvloeden?

Band met de goddelijke werkelijkheid

Opmerkelijk is, dat het begrip levensbeschouwing voor Vreeburg niet maar iets is dat zich tot het verstandelijke beperkt. Het gaat om iets dat dieper reikt, om een overtuiging van het hart, om een geloof. En bij geloof is sprake van een diepe existentiële ervaring, waarbij de mens op unieke wijze voor God staat, zo zegt hij.

Geloven is niet alleen maar het onderschrijven van een verzameling leerstellingen die zijn geven aan je leven, maar het is het participeren in een traditie. Hij heeft het dan over wat hij noemt het reële geloof. Hij maakt namelijk een onderscheid tussen reëel en ideëel geloof. Het reële geloof is het geloof zoals het door gelovigen wordt beleefd en beleeden. In dit reële geloof speelt het rituele een centrale rol. Het ideële geloof is het geloof mals dat door theologen, denkers, filosofen, beleidsmakers en sociologen wordt voorgesteld.

Wanneer men het onderwijs wil inrichten op gelovige basis, is het de vraag of men dan aansluit bij het reële geloof van een gemeenschap of dat die gelovige basis slechts bestaat uit een aantal in de studeerkamer bedachte voorstellingen.

In het reële geloof speelt het rituele een centrale rol, zegt Vreeburg. Want in de religie nemen de rituelen – denk maar aan bidden, bij-

bellezen en zingen – een centrale plaats in. Zij verwijzen naar een goddelijke werkelijkheid. De levensbeschouwelijke ontwikkeling van een Individueel vindt allereerst plaats door een opname binnen deze rituelen. En juist omdat deze rituelen voor een levensbeschouwelijke vorming w belangrijk zijn, is het goed te werken met eigen groepsvorming.

Levensbeschouwing en onderwijs

Een verschillende levensbeschouwing kan leiden tot andere vormingsidealen. Toch leiden deze verschillen meestal niet tot andere onderwijskundige schoolkenmerken of tot een eigen pedagogische theorie. Wil je verschillen in uitwerking van & richting waarmaken, dan moet je je primair richten op de vormgeving van de levensbeschouwelijke identiteit in het onderwijs. Daarbij zijn drie terreinen van belang:

- onderwijsinhouden: zijn er speciale uren voor levensbeschouwelijke vorming? Kennen de andere schoolvakken ook levensbeschouwelijke componenten?
- identiteitskenmerken: bidden en bijbellezen, vieringen, bezinningsdagen, acties voor speciale doelen, voorwaarden voor benaming en toelating.
- visie: op de overdracht van levensbeschouwing, op ethische vraagstukken, op de bevordering van levensbeschouwelijke ontwikkeling en waardenontwikkeling bij de leerlingen.

Verzwakking van identiteit

Een van de conclusies van Vreeburg is, dat & hechting aan identiteit waarschijnlijk bij besturen en leidinggevers groter is dan bij leerkrachten. Het merendeel van de leerkrachten is daar weinig mee bezig en bekommert zich niet veel om verdere vormgeving van de identiteit. Dat is een globaal oordeel, dat sterker geldt voor rooms-

katholieke scholen dan **voor** protestantse. **Identiteitsbesef** en gehechtheid **aan** de richting zijn het grootst **bij** het **reformatorische** en **gereformeerde onderwijs**. Daar staat de **levensbeschouwelijke** identiteit nog steeds voorop.

Omdat de gemeenschappelijke beleving van rituelen zo belangrijk is, maakt het nogal wat verschil of de school deze beleving **door** het hele onderwijs kan **vormgeven**, of dat dit **niet** meer mogelijk is. Omdat de meeste **protestants-christelijke** en rooms-katholieke scholen deze gemeenschappelijke beleving van rituelen niet **meer** kennen, staan **zij** voor een diepgevoeld probleem ten aanzien van de levensbeschouwelijke vorming. De mogelijkheden hiervoor zijn daar meestal beperkt tot enkele marginale momenten.

Inspirerend

Dr. Bruno Vreeburg heeft een boeiend boek geschreven. Een boek waaraan **ook** wij best veel kunnen **hebben** bij ons nadenken **over** de verdere **vormgeving** en profilering **van** ons Gereformeerde onderwijs. ik denk dan vooral aan de nadruk die hij legt op de **levensbeschouwing**. Als totaalvisie mag die bepalend zijn voor het geheel van wat we aan onze leerlingen meegeven. Ik kan me uitstekend vinden in deze benadering, die begint met het geheel en **vandaaruit** (deductief) de onderdelen hun eigen plaats geeft. De **nadere** vormgeving van de onderdelen kan vervolgens **ook** weer (inductief) een **ver**dieping geven aan de totaalvisie. **Zo kan** een pendelbeweging **van** deductief en inductief bezig-zijn ons verder brengen in de richting **van** een **onderwijs** dat is 'doordrenkt van christelijke geest', om **Pius IX** nog eens te **citeren**.

Heel belangrijk vind ik ook zijn accent op de diepe **verbondenheid** met God, die echt **christelijk** onderwijs in bijbellesing en gebed ook dagelijks kan doen ervaren. Waar **na we** 'zomaar' op een willekeurig moment daarop kunnen terugval-

len, in de les of in een pedagogisch gesprekje. Onze **levensbeschouwing** huist in ons hart en kan **van daaruit** alles bepalen.

Werk aan de winkel

Het lijkt me **vooral ook** goed ons door Vreeburg te laten inspireren om de inhoud van het onderwijs nog meer te laten stempelen door onze levensbeschouwing. Allereerst moet er in het rooster goede **ruimte** blijven voor 'levensbeschouwelijke vorming'. Daarnaast moeten we **ook** veel aandacht besteden aan een adequate inhoudelijke invulling en met 'we' bedoel ik dan **niet** alleen de vakdocenten. In de tweede plaats moeten we alert **zijn** op de mogelijkheden om – zonder **krampachtigheid** – in de andere vakken de levensbeschouwelijke componenten tot **hun** recht te laten **komen**.

De Stichting Identiteit Basisvorming Christelijk Onderwijs zoekt **het** in haar Sibco-project vooral daarin, dat het christelijk onderwijs haar leerlingen **will** toerusten tot 'verantwoord maatschappelijk handelen'. Omdat het zich vernieuwen de onderwijs meer 'toepassingsgericht' wordt, past dit bij alle vakken. De vraag is, of dit streven niet wat eenzijdig is.

De *Unie School en Evangelie* zoekt het in een **zogeheten** **programma-school**. Deze school **laat** zich niet karakteriseren door een confessionele grondslag, maar vanuit een niet **nader** gedefinieerde betrokkenheid bij Bijbel en christelijke traditie, moet een einddoel **geformuleerd** worden in een bepaald programma **waarvoor** ieder zich inzet. De concrete vormgeving van dit ideaal is nog niet zo duidelijk.

Gereformeerd onderwijs wil graag **blijven** staan op de **vaste grond** van de Bijbel en de **gereformeerde** belijdenis. En dat hopelijk niet omdat dat nu eenmaal zo hoort, maar vanuit de levende overtuiging dat werken vanuit deze basis **perspectief**

biedt en vruchtbaar kan **zijn**. Die vruchten worden ons echter niet in de schoot geworpen. Er moet **naast** de dagelijkse voorbereiding van de lessen heel **wat** extra energie worden ingezet.

En er is veel werk aan de **winkel**! De scholen staan in de komende jaren voor een brede uitdaging op verschillende **terreinen**. In de eerste jaren van het voortgezet onderwijs krijgt de **basisvorming** steeds **meer** vorm. Voor de mavo- en **vbo-afdelingen** worden nieuwe leerwegen ontwikkeld. In de hogere leerjaren van havo en vwo staan forse veranderingen op stapel in het Tweede Fase-project. Al deze plannen **zullen** het onderwijs **min** of meer ingrijpend veranderen. Deze veranderingen geven de scholen echter **ook** meer gelegenheid dan **vroeger** om het onderwijs tot echt eigen onderwijs te **maken**, met eigen invulling en **inkleuring**. Daarbij **moeten** we **ook** nog eens verder nadenken over de manier waarop waarden en normen aan de orde moeten komen in ons **onderwijs**. En wat we dan doen met wat men **noemt** 'de pedagogische opdracht van de school'. De organisatorische perikelen waarvoor de scholen in de jaren van fusieren **werden** geplaagd, hebben **veel** aandacht en energie gevergd. Het zou **fijn zijn als** de komende jaren meer **tijd** kan worden vrijgemaakt voor dat waar het in de scholen eigenlijk om draait: het onderwijs naar zijn inhoud. **Ook** dat is heel wat moeite waard.

N.a.v. Bruno (dr. B.A.N.M.) Vreeburg, *Identiteit & het Verschil*, Levensbeschouwelijke vorming en het Nederlands voortgezet onderwijs, Zoetermeer 1993.

SAMENLEVINGS- VRAAGSTUKKEN EN CULTUURETHIEK

B. Schoon

Samenleving

Onze maatschappij **kent** verschillende problemen die **de** samenleving **als** geheel betreffen. **Te** denken is aan milieuproblemen, vertechnisering, mobiliteitsproblemen etc. Tot op zekere hoogte zijn **deze** problemen te karakteriseren **als** cultuurproblemen: ze vloeien voort uit het karakter van onze cultuur. Dit probleemveld is het studiegebied van de cultuurethiek.

lijkheid van de Schepper. In het uitvoeren van deze taken en verantwoordelijkheden moet de mens in zijn relatie tot het geschapene gestalte geven aan Gods liefde.

Om beeld van God te zijn, moet de ontwikkeling van de mensheid² plaatsvinden in gehoorzaamheid aan God. Cultuurvorming moet daarom in gehoorzaamheid aan Gods normen gebeuren. Cultuurontwikkeling is dan ook altijd een religieuze bezigheid bij uitstek, een uitdrukking van de religieuze overtuiging van de mens.

Wat is cultuurethiek

Ethiek richt zich in concrete maatschappelijke vraagstukken vaak op toepassingsvragen. De verschillende vragen rond een situatie of ontwikkeling (bijvoorbeeld genetische manipulatie) worden op een rijtje gezet en verhelderd, en ethische uitgangspunten en vooronderstellingen worden verwoord. Op deze manier probeert men een uitweg te vinden uit de probleemsituatie, waarbij men zich vooral richt op de gevolgen.

Cultuurethiek plaatst deze problemen of ontwikkelingen hierbij in een breder verband. De cultuurhistorische voorgeschiedenis, de maatschappelijke achtergronden, opvattingen en waarden, kortom de context waarvan ze deel uitmaken. Dit bredere verband is nodig wil men een lange termijn-visie kunnen ontwikkelen.

Uitgangspunten

In Gen. 1 : 27 lezen we dat de mens werd geschapen naar Gods beeld, **als** man en vrouw. Dit houdt ondermeer in dat de mens is aange-

legd om een geschiedenis te gaan doormaken (generatievorming, cultuurontwikkeling).¹ Deze geschapen mens heeft onder meer de opdracht om Gods eer in de schepping zichtbaar te maken. Dit omvat

Visie

De mens als cultureel wezen maakt naar zijn aard een ontwikkeling door en ontdekt allerlei mogelijkheden in de schepping. Met zijn crea-

In 1987 werd het Prof. dr. G.A. Lindeboom Instituut voor medische ethiek opgericht. Het houdt zich vanuit christelijke uitgangspunten bezig met medisch-ethische vragen die in onze samenleving grote proporties hebben aangenomen.

Na enkele jaren kwam de vraag op of niet ook op andere terreinen in de samenleving vergelijkbare vragen een dergelijke christelijk-wetenschappelijk-ethische doordenking behoeven.

Een paar jaar geleden werden hiervoor concrete plannen opgezet: in de loop van 1995 bleek sponsoring mogelijk. Eind 1995 is het Instituut voor Cultuurethiek (ICE) opgericht door de Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte, het Prof. dr. G.A. Lindeboom Instituut en de Evangelische Hogeschool.

Per 1-1-96 is het ICE met zijn werkzaamheden begonnen. Naast het bestuur heeft het ICE een staf, bestaande uit een (parttime) directeur en twee wetenschappelijk onderzoekers. In een wetenschappelijke adviesraad hebben zo'n vijftig wetenschappers uit verschillende vakgebieden (meest hoogleraren) zitting.

een verdere ontwikkeling van de relatie tussen God en mens: de mens moet hierin groeien van kind-zijn naar volwassenheid. En dit omvat ook een ontwikkeling naar de bestemming van de schepping, namelijk het ten volle tonen van de heer-

tieve aanleg gebruikt hij deze om een cultuur te bouwen. De zondeval betekent een zeer fundamentele breuk in de relatie God-mens, met ook enorme consequenties voor de cultuurgeschiedenis. In zijn cultuurscheppende bezigheden drukt hij

nu namelijk niet langer Gods liefde voor de schepping uit, maar wordt zijn religieuze positie keuze, namelijk het streven naar autonomie, zichtbaar.

In de westerse cultuur die na de Verlichting is ontwikkeld, zoekt de mens het fundament en de zin van het bestaan in zijn eigen technische mogelijkheden. Vanuit de religieuze overtuiging van menselijke autonomie gebruikt & mens cultuurkrachten zoals economie, wetenschap en techniek, om het menselijk streven naar macht vorm te geven. In onze tijd blijkt echter duidelijk dat & mens over deze krachten geen controle meer heeft. In plaats van het beloofde geluk brengt deze rationele welvaartscultuur vervreemding, vereenzaming, oppervlakkigheid, en grote problemen op het gebied van internationale rechtvaardigheid (Noord-Zuid problematiek), lokale en mondiale milieuverwoesting (afwentelen van milieuschade naar volgende generaties).

Deze verschillende maatschappelijke vraagstukken hangen nauw samen door hun gemeenschappelijke culturele achtergrond. Een ethische bezinning op deze vraagstukken moet de problemen dan ook vanuit hun samenhang benaderen. De dieperliggende relaties en levensbeschouwelijke of ideologische achtergronden moeten in beeld komen.

Thematiek

Globaal gesproken vindt de culturele-ethische bezinning van het ICE dan ook op twee niveaus plaats. Enerzijds vindt studie plaats naar de overheersende maatschappelijke moraal in onze samenleving, naar de overtuigingen en waarden die leiden tot de huidige probleemsituaties en ontwikkelingen. Anderzijds worden concrete problemen, samenlevingsvraagstukken en beleidsontwikkelingen bestudeerd. Vanwege de complexiteit van deze samenlevingsvraagstukken wordt inbreng vanuit verschillende v

bieden geïnterneerd. De waag naar de maatschappelijke relevantie van dit onderzoek speelt voortdurend een rol. Nadrukkelijk wil het ICE deelnemen aan het maatschappelijk debat, ook door discussie met wetenschappers uit andere hoeken, en vanuit zijn christelijke achtergrond een bijdrage leveren aan visievorming bij maatschappelijke organisaties en beleidsmakers. Het ICE kan bijvoorbeeld studieprojecten uitvoeren in opdracht van instanties of organisaties. Met name in de beleidsvoorbereiding blijkt er behoefte om uit het patroon van korte termijn-denken te stappen en vanuit het besef van de achtergronden van de problemen een nieuw perspectief voor beleid te ontwikkelen. Op dit moment wordt onder meer studie gedaan naar een ethisch kader voor technologische ontwikkelingen, naar mogelijkheden voor duurzame ontwikkeling in relatie tot milieuproblematiek, en naar de

structuur en de achtergronden van internet en virtual reality. Met dit werk hoopt het ICE een kritische en tegelijk constructieve bijdrage te leveren in het zoeken naar een

K W

Drs. ing. B. Schoon is & wetenschappelijk onderzoeker werkzaam bij het Instituut voor Cultuurethiek, Postbus 85, 3812 CC Amersfoort.

¹ Genderen, J. van, en W.H. Velema, *Be-knopte Gereformeerde Dogmatiek*, 1992, p. 299.

² Bayne, H., *Gereformeerde Dogmatiek*, 1908², 620v.: 'de gansche menscheit is eerst het ten volle ontplooiende beeld Gods (...) Het beeld Gods is veel te rijk, dan dat het in één enkel menschenkind (...) geheel kan worden verwezenlijkt'. Ook in de cultuurverscheidenheid komt deze rijkdom tot p g.

Schuurman, E., *Filosofie van de technische wetenschappen*, 1990.

STICHTING AFBOW

De stichting Afbouw te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp 038 - 331 48 69,

B. Kamphuis 038 - 332 62 48 en

J.G. de Kimpe 038 - 331 63 84.

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw

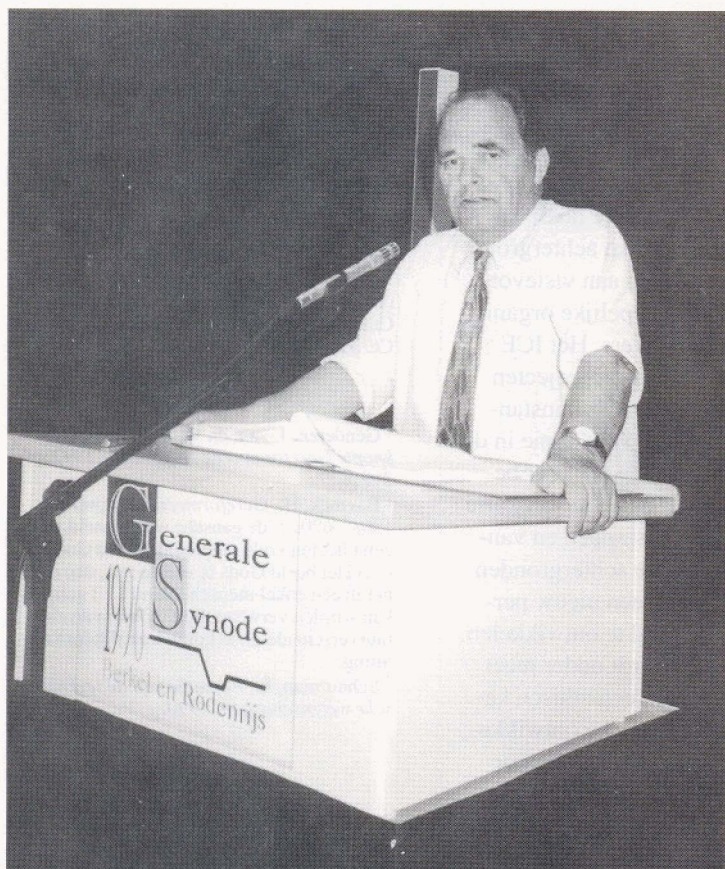
p/a Hoefblad 4

8265 GM Kampen.

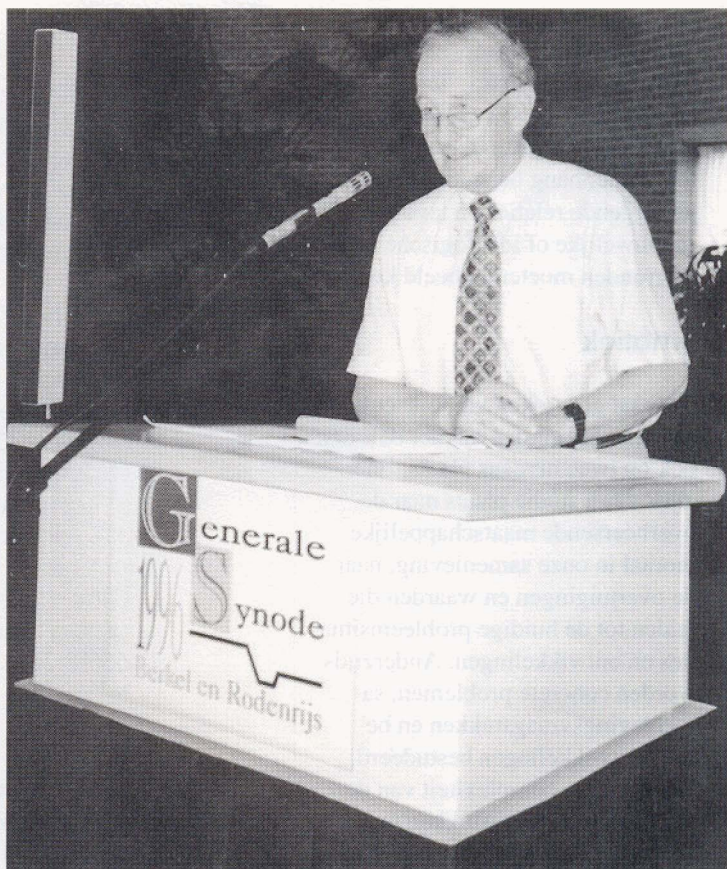
Postrekening van de Generale Bank te Kampen: 80 65 52.

Synode-impressies

Ouderling Gunnink uit Heemse. Attente man. Er waren **een keer** catechisanten uit **een gena-**
buurde gemeente op bezoek. Op de agenda
stonden het preekconsent voor studenten en
de examinatie van afgestudeerde **theologie-**
s fudenten voordat ze predikant **kunnen worden.**
Hef eerste onderwerp was in recordtijd afge-
wikkeld. **Hef tweede leek zonder bespreking**
te worden doorgehamerd. Nadat hij zich
opgegeven had, **bedacht** hij alsnog een vraag.
'Je kunt die jongens **toch** niet voor een paar
hamerstukken heen **en weer slepen.'**

Ouderling Prins (Leeuwarden) was diezelfde
dinsdagavondrapporteur van de commissie.
Hij begon zijn toelichting met **'broederpraeses,**
broeders, jongens en meisjes' en legde voor
onwetenden uit wat een **preparatoir examen** is
en een **peremptoir**, en wat daar **tegen is en wat**
daar voor. Hou dat maar **eens** eenvoudig! **Maar**
het was een **royale poging.**

M

meegelezen

De overtuigingskracht van de Geest

Hoe weer ik dat de Bijbel waar is? In *TijdSchrift*, het blad van de *Hervormd Gereformeerde JeugdBond*, schrijft dr. G. van den Brink daarover het volgende:

Soms kan het je zomaar ineens overkomen. Je komt een paar moslims tegen. Ze lopen over straat, heel gewone mensen eigenlijk. En ineens flüstert het door je heen: Die geloven niet in de God van de Bijbel! Die geloven in de koran. Logisch, denk je er meteen bij, dat hebben ze van huis uit zo geleerd. Maar dan gaan je gedachten verder. Waarom geloven wij eigenlijk wél in de Bijbel? Is dat ook alleen omdat ze het ons zo geleerd hebben, thuis en in de kerk? Maar waarom zouden wij dan gelijk hebben en zij niet? En hindoes en humanisten en wat heb je allemaal nog meer, óók niet?
(...)

Geen sprong in het duister
Hoe zit dat eigenlijk? Kunnen we bewijzen dat de Bijbel **Gods** Woord is? Of is het meer een soort sprong die je moet **wagen – een sprong in het** duister als het ware? Ik zou zeggen: geen van beide. We kunnen niet bewijzen dat de Bijbel Gods Woord is. Zoals we alle echt belangrijke **dingen** in ons leven trouwens niet **kunnen** bewijzen. Probeer maar eens wiskundig te bewijzen dat je van iemand houdt! Dat lukt **dus** niet. Maar **daarom** kun je het nog **wel zeker weten!** Zo is het ook met de Bijbel. Al blijft het een **geloofszaak** om die als Gods eigen Woord te zien, daarmee is het nog geen sprong in het

duister. Integendeel, er zijn heel goede **redenen voor** om de Bijbel te geloven. Zulke goede redenen dat je er absoluut zeker van kunt zijn dat de Bijbel **inderdaad** het **Woord van God is. Eén van onze belijdenisgeschriften**, de Nederlandse Geloofsbelijdenis, **zet die redenen op een rijtje** (lees artikel 5). Het **zijn** er drie: De Bijbel zelf laat het **zien**, de kerk **zegt het**, en de Heilige Geest maakt het duidelijk.
(...)

De Geest maakt het duidelijk
Dus de Bijbel zelf zegt dat ze Gods Woord is en de kerk zegt het. Maar is dat nou **genoeg om** het ook zeker te weten? Nee. Tegen het getuigenis **van** de Bijbel en van de kerk kun je immers altijd weer andere **argumenten inbrengen**. Dat de koran zichzelf **toch** zeker **ook** als Gods Woord beschouwt bijvoorbeeld. Of dat de kerk **maar** al te vaak helemaal niet zo'n levend bewijs van de waarheid van de Bijbel **is...** **Moslims leven soms** veel **ernstiger en** vromer dan christenen! **Hoe belangrijk** het getuigenis **van** Bijbel en kerk **dus ook** is, al redenerend kom je er daarmee nog **niet** uit. **Daarom wijst** de Geloofsbelijdenis **in** de derde plaats op **nog iets anders**, wat **volgens** haar het **allerbelangrijkste** is. Dat is wat de Heilige Geest **zegt**. Die **zegt namelijk óók** dat de Bijbel Gods Woord is. En de Heilige Geest **zegt** dat **maar** niet **ergens buiten** ons, die **zegt** dat **in ons**. **En** dan niet in ons verstand, maar veel dieper in **onze** harten. **Hoe gaat dat in z'n werk?** Is dat een heel **bijzondere** ervaring of zo **die** je opdoet? Ja en nee. Ja, want **het werk** van de Heilige Geest is **d-tijd** bijzonder, omdat het dwars door **ons** heen **gaat**. Maar ook **nee**,

omdat het er tegelijk ook heel eenvoudig, heel **gewoon** aan toe gaat. Je zit bijvoorbeeld **in** de kerk en je hoort **net als** altijd een preek. Alleen: **déze preek** raakt je. Tientallen preken heb je al wat langs je heen laten glijden, maar nu **lijkt** het wel alsof je **onder stroom** gezet wordt. Je hebt het **gevoel** dat die dominee het **speciaal** tegen jou heeft. Of beter gezegd: dat **Gód** het **speciaal** tegen jou heeft. En zo is het **ook**. De Bijbel gaat echt **voor** je open. De inhoud ervan gaat **voor** je leven. Je eigen **armetierigheid**, maar ook de **liefde van** God en de bewogenheid van Christus komen zo **sterk op je af** dat je **voelt**: Dit is de **waarheid**. Ook **voor mij**. Het kan niet **anders**. En ja krijgt een sterk verlangen om nu ook **volgens** de Bijbel te gaan **leven**. Misschien gebeurt het allemaal niet onder **één** preek, maar onder heel veel preken telkens een beetje. Misschien gebeurt het **zelfs** helemaal niet onder een preek, maar terwijl je **voor** jezelf de Bijbel leest. Of tijdens **gesprekken met anderen over de Bijbel**. Dat doet **w** ook niet zoveel toe. Waar het **om** gaat, is dat de Heilige Geest ons er via de Bijbel zelf **van overtuigt** dat de Bijbel de **waarheid is**. En dat de **boodschap** ervan ook op ons **persoonlijk** van toepassing is.

Wie de Bijbel zo onbevangen **w** biddend leest, zal die **overtuigingskracht** van de Geest echt ervaren.

Evangelische prikkel

Youthfor Christ bestaat vijftig jaar. Deze **jongeren-evangelisatie-beweging kwam voort** uit de evangelische traditie en wil dienstbaar zijn aan de

(grote) kerken. Maar dat is een lastige positie, zegt Henk Hogendoorn in het *Centraal Weekblad* van 16 augustus jl.:

Het is een lange ontwikkeling geweest, waarin geprobeerd is om Youth for Christ inhoudelijk een plaats te geven tussen de kerken en de evangelische beweging in. Youth for Christ is in die tijd meer naar de kerken toegegroeid. Daardoor wordt er nu van twee kanten getrokken aan Youth for Christ: voor de kerken zijn ze soms te evangelisch, terwijl de evangelischen vrezen dat de beweging haar identiteit verliest. Volgens Hogendoorn zal dit altijd een spanningsveld blijven. Maar, meent hij: 'Juist in deze positie kan Youth for Christ een prikkel geven aan de kerk vanuit de evangelische traditie. Bij teveel toenadering zou die prikkel verdwijnen'.

Nog steeds bij de F-jes?

We zijn ons leven lang leerlingen van Jezus, zegt ds. *Pieter Boomsma* in het *Centraal Weekblad* van 23 augustus jl. Hoeveel tijd reserveren we in onze agenda voor de training die dat vraagt?

Leerlingen van Jezus, dat is wat we zijn. Maar gelukkig is dat een 'opleiding zonder eisen'. Wie zegt er wat wanneer je spijsbelt? Wie kan het wat schelen wanneer je jaar in jaar uit constateert dat je er 'niet zoveel van begrijpt'? Om het met voetballen te vergelijken: als het om geloven gaat, vinden veel mensen het heel normaal om nog bij de F-jes (voor de niet-voetballers: dat zijn de allerkleinsten, die nog in één kluit over het veld hollen) te spelen als ze 18 of 38 jaar zijn. Je gelooft het niet.

Ik denk ook dat de kerk erg laks is op dit terrein. Bij talloze dopen hebben we ouders laten beloven dat ze zullen werken aan de vorming van hun kinderen. Maar hoe vaak zijn we daarop teruggekomen? Telkens weer lazen we in de kerk het slot van Matteüs: '...en

leert hen onderhouden al wat Ik u bevolen heb'. En toen? Zeker, we hebben het wel georganiseerd en ze zijn wel uitgenodigd, maar vroegen we ook waar ze bleven?

Er zijn gemeenten waar eraan gewerkt wordt om ieder lid op de één of andere manier te betrekken bij het geheel. Niet alleen op de zondag(morgen), maar ook op een ander moment in de week. Het ideaal is dat iedereen ergens aan meedoet. Zodat er gewerkt kan worden aan groei. Zodat het 'preken over de navolging van Jezus' niet in de lucht hangt. Zodat er geen als vanzelfsprekende vrijblijvendheid is. Wie per se niet wil is even welkom,

maar laat het duidelijk zijn voor iedereen dat passiviteit van de leden de dood in de pot is voor geloven en kerk.

Dat is één ding. Maar dat heeft een doel: discipelschap. Christen-zijn is leven in een relatie met Iemand en met andere christenen; niet allereerst en alleen maar 'weten van Iemand en geloven dat Hij bestaat'. Een relatie verdiept zich; door in een relatie te leven verandert een mens. Samen ga je groeien: in het kennen van God door Christus Jezus, in het begrijpen wat Hij van je wil en in het doen daarvan.

Mag ik er eens een paar oude woorden tegenaan gooien? Omgang, hei-

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

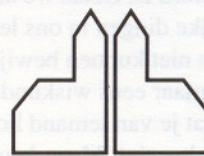
Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge verzekeringmaatschappij. En dat betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeenschapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs. Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus u.a., Postbus 5055, 5201 GB 's-Hertogenbosch, tel. 073-612 21 66

liging en dienst. Omgang met God en met elkaar, **zodat** je **groeit** in kennen van en in liefde voor de He-re **God** en elkaar. Heiliging betekent dat je **wanneer** je 'van Christus' bent, maar niet kunt doorgaan alsof er niks aan de hand is. Alsof er niks veranderd is. Je gaat anders denken en doen; je gaat op Zijn spoor **meer** en meer. **Dat** heeft **zn** uitwerking. God heeft heel **wat** te doen in deze wereld: er is veel te veel onrecht en armoede, veel te veel onbekendheid met wie Hij is. Werk zat **voor** zijn mensen. Maar wie alleen hard werkt, verwaarloost de relatie. Die brandt op en stoot tegen de vraag wat **voor** zin het **allemaal** heeft. Dus: wat ga je doen het komende seizoen om de **relatie(s)** te onderhouden en om bij te scholen? Je bent leerlingen dat blijf je je leven lang. Geniet ervan. 'F-jes, het **eerste** wacht!'

Meer rekenen met de Gereformeerde Bond

Prof. dr. H.M. Vroom vindt, dat de rechtervleugel van de orthodoxie een **ruimere** plaats moet krijgen in de **synode** en de kerkelijke burelen. Niet dat hij het eens is met de Bond, maar **anders** krijg je maar verharding van **de** fronten. En je moet (in de **SoW-kerken**) juist in gesprek blijven met elkaar, zo lezen **we** in het **Centraal** Weekblad **van 2** augustus jl.:

*De Gereformeerde Bond in de hervormde kerk ligt dwars in Samen op Weg. **Dat** is niet mooi, vinden 'gewone' hervormden en gereformeerden. Speelt de Bond geen machtsspel? Toch moeten we de vraag onder ogen zien of er in het verleden wel genoeg met de Bond is gerekend. De Gereformeerde Bond vertegenwoordigt namelijk een groter deel van de hervormde kerk dan menig 'gewoon' hervormde & of gereformeerde leuk vindt. Dat is de uitkomst van een onderzoek dat schoorvoetend in de openbaarheid is gebracht.*

Van de hervormde kerkgangers op

gewone zondagen rekent ongeveer 40 procent zich tot de modaliteit van de Gereformeerde Bond, terwijl 24 procent zich 'confessioneel', 33 procent zich **midden-orthodoxen** en 2 procent zich vrijzinnig **acht**. Getallen zeggen niet alles. **Bonders** gaan **trouwer** naar de kerk, dus is **hun** percentage hoger. Toch **stelt** de **uitkomst** van dit onderzoek de leiding van (vooral) de hervormde kerk voor een ernstig bestuurlijk probleem. Dat **kunnen** we aflezen aan de machtsverhoudingen in de hervormde synode: op 75 **leden** zijn er 16 **bonders** en 6 confessionelen, samen minder dan een derde dus. Dat is heel erg scheef. Het lijkt een **bestuurlijke** dwaling dat ongeveer de helft van de meelevende gemeente **nog geen** derde van de stemmen heeft. Dat **wreekt zich**. Wie wind zaait, zal **storm** oogsten.

Eerlijk gezegd **wordt** door niet-bonders vaak enigszins kleinerend over de Bond gesproken. Niet geheel zonder hooghartigheid **voorspelt** menigeen dat de **bonders** dezelfde problemen **zullen** krijgen als de rest: secularisatie, onkerkelijkheid en mindere **betrokkenheid** van de jeugd. De scheve **getalsverhoudingen** in de synode (en verdere **beleidsorganen**?) wordt verklaard uit het feit dat elke classis **evenveel** stem heeft – of de kerken vol zitten of niet.

Het feit blijft daar dat de kracht en **getalskracht** van de Gereformeerde Bond jarenlang niet goed is **ingeschat**. Is **ook** dat geen machtspolitiek? Zijn de uitdrukkingen van de **groep** waartoe ik mezelf mag rekenen, zoals 'gewoon hervormd' of 'gewoon gereformeerd' of ook 'het brede midden van de kerk' (dat nu minder dan de helft blijkt te zijn), **geen** suggestieve taal?

Uit de kerken

Beroepen te Hardenberg-Centrum: H.G. Gunnink te Schildwolde.

Intrede

Op zondag 1 september jl. deed **ds. P.F. Messelink** te Hoofddorp **intrede** in de **gemeente** te Goes.

Ds. Messelink werd in de **morgen-dienst** door ds. A. Buursema te Almkerk-Werkendam en Breda in het ambt bevestigd en deed in de middagdienst **intrede**.

Beide diensten werden gehouden in de aula van het **Calvin College**, Klein Frankrijk 19, aanvang (resp.) 10.00 en 16.00 **uur**.

Nieuw adres ds. **Messelink**: De Tol 1,4462 AZ Goes.

Op zondag 1 september jl. deed **ds. H. Pathuis** te Urk **intrede** in de gemeente te Oldehove.

Ds. Pathuis werd in de **morgen-dienst** door ds. R. Hoogsteen, emeritus-predikant te Zuidhorn, in het ambt bevestigd en deed in de middagdienst **intrede**.

Beide diensten werden gehouden in **De Zaaier**, Julianastraat 25, aanvang (resp.) 9.15 en 14.15 uur.

Nieuw adres ds. **Pathuis**: T.P. Oosterhofstraat 16, 9883 PJ Oldehove, a (0594) 591382.

Herdenking Vrijmaking

Marienberg – Op woensdag 4 september jl. **was** het vijftig jaar **geleden** dat de gemeente te Marienberg tot **Vrijmaking** kwam. Dit feit werd, tijdens een **herdenkings-**avond in het kerkgebouw te **Marienberg** voor (oud-)leden en belangstellenden, **herdacht**.

Ds. S.S. Cnossen, emeritus-predikant te Marienberg, richtte zich in zijn toespraak getiteld 'Vrijgemaakt om jullie', speciaal tot de jeugd. Er werd verder een diaserie getoond die de landelijke **betekenis**

van de Vrijmaking belichtte.
Aanvang: 20.00 uur.

Vroomshoop – Op zondag 1 september jl. **was** het vijftig jaar geleden dat in Vroomshoop de eerste 'vrijgemaakte' kerkdiensten werden gehouden. Ter gelegenheid van dit feit werd op vrijdag 6 september jl. een **herdenkingsavond** gehouden in het kerkgebouw, **Van Stolberglaan 2**, aanvang 19.30 uur. Alle leden en oud-leden van de gemeente waren **hiervoor** uitgenodigd. Ds. **S.M. Alserda** hield een toespraak met als thema 'Vrijgemaakt vandaag', verder werd een **diaserie** vertoond. **Eveneens** werd op deze avond de **herdenkingsbundel aangeboden**, waarin een overzicht is opgenomen van de **geschiedenis van de Gereformeerde Kerk te Vroomshoop**, vanaf de oprichting in 1864. Ook het plaatselijke zangkoor en de jeugdvereniging verleenden hun medewerking aan de bijeenkomst.

Terugkeer

Drs. J.J.A. Colijn, docent van de Stichting Fundamenten tot voor kort werkzaam in Hongarije, is teruggekeerd naar Nederland. **Drs. Colijn** is vier jaar in Hongarije werkzaam geweest en bereidt zich momenteel voor op het preparatoir examen. Na dit examen **zal hij beroepbaar zijn** binnen de Geref. Kerken in Nederland.

Adres: Wortmanstraat 282,
8265 AL Kampen, ☎ (038)
3325964.

Reünie emeriti

Gebruikelijk (bedoeld) sinds 1995 op de tweede donderdag van september (12), eerder aangekondigd op 19 april 1996. Ongeveer 40 collega's en dames hebben zich gemeld. De inschrijving blijft open tot uiterlijk zaterdag 7 september a.s. Veel onderlinge conversatie. Twee (korte) inleidingen over 'Kerklied' en 'Kerkbouw'. ☎ (055) 5424804.

ZENDING DICHTERBIJ

*Een Reeks over
zending!*

Dr. L.J. Joosse (red.)

'Leren hoe hij wand'len moet'

Over woord en daad in de zending

117 pag., ing., f 16,95, nr. 1

Dr. Chr. Fahner (red.)

Volken in beweging

Over heilsverwachting en messianisme bij de volken

88 pag., ing., f 16,50, nr. 2

Dr. L.J. Joosse (red.)

Uitstralen is werven

Over missionaire opbouw van de gemeente

128 pag., ing., f 16,95, nr. 3

Dr. W. van Heest (red.)

'Beminden om der vaderen wil'

Over Israël en de zending

160 pag., ing., f 17,25, nr. 4

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

B

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.
Postbus 25 – 4460 AA Goes – tel. 0113-215591

Afscheid

Rijnsburg – Op zondag 8 september zal ds. C. Bijl afscheid nemen van de gemeente te Rijnsburg, in verband met het aan hem door de kerkenraad, per 8 september, verleende emeritaat. De afscheidsdienst zal plaatsvinden in de Grote Kerk van de Hervormde Gemeente te Rijnsburg, Kerkstraat 32. De dienst zal beginnen om 19.00 uur.

Adreswijzigingen e.d.

Krommenie * Kerkenraad (post-adres): Postbus 259, 1560 AG. Scriba: A.H.F. Huijgen, ☎ (075) 6427125, fax: 6427127 (pag. 120). Daarlerveen * Scriba: J. Huls, De Entergraven 36, 7676 EA Westershaar, ☎ (0546) 658977 (pag. 78). Vrouwenpolder * Kerkenraad: Postbus 18, 4353 ZG Serooskerke, B. van Urk (pag. 150).

